

ÉLETTÁRSI KAPCSOLATOK, HÁZASSÁG

MURINKÓ LÍVIA – SPÉDER ZSOLT

FŐBB MEGÁLLAPÍTÁSOK

- » Ma a fiatalok később alapítják az első együttélésen alapuló párkapcsolatukat, és később házasodnak, mint évtizedekkel ez előtt. 2019-ben az első házasságkötéskor a nők átlagos életkora 30,1, a férfiaké 32,8 év volt.
- » Az ezredforduló után általánossá vált, hogy az első együttélésen alapuló párkapcsolatok élettársi kapcsolatként jönnek létre. Az előzetes együttélés nélkül kötött házasságok ezzel szemben visszaszorultak.
- » Az együtt élő párok az elmúlt három évtizedben egyre később és egyre kisebb arányban házasodtak össze, mégis az első élettársi kapcsolatukban élők legalább harmada tíz éven belül házasságot kötött (ezek az együttélések „próbaházasságnak” tekinthetők), a másik harmada szétköltözött, a harmadik harmada pedig tíz év után is élettársként, a házassághoz nagyon hasonló, tartós kapcsolatban élt együtt.
- » Az együtt élők összeházasodásában meghatározó volt a gyermekvállalás szerepe. A magasabb iskolai végzettség és a vallásosság is növelte a házasságkötés valószínűségét.
- » A 2010-es évek második felében váratlan és elemi erejű változás következett be a házasodási mozgalomban: jelentősen megemelkedett a házasságkötési hajlandóság. 2020-ban 89%-kal több esküvőt tartottak, mint 2010-ben, és ezalatt 39-ről 94%-ra nőtt annak a valószínűsége, hogy egy nő az élete folyamán legalább egyszer megházasodik.
- » A „házassági boom” megindulásában vélhetően szerepet játszott a 2008–2009-es világgazdasági válság alatt elhalasztott esküvők bepótlása, 2015-től pedig minden bizonnyal a házaspárok által igénybe vehető állami támogatások szerepe vált meghatározóvá.
- » A „házassági boom” egyik alapvető feltétele, hogy sokan élnek élettársi kapcsolatban, ők pedig gyorsan tudnak reagálni a makrogazdasági helyzet változására, vagy az anyagi előnyt jelentő szakpolitikai intézkedésekre. Ma még nem tudjuk megítélni, hogy a házasodási hajlandóság trendváltása mennyiben módosítja hosszú távon a párkapcsolati magatartást.
- » 2020-ban a koronavírus-járvány hatására – Magyarország kivételével – világszerte csökkent a házasságkötések száma.

BEVEZETÉS*

Az elmúlt évtizedekben a párkapcsolati magatartásban mélyreható változások következtek be, jelentősen átalakult a házasság és az élettársi kapcsolat jelentése és az életútban betöltött szerepe. A házasság népszerűségvesztése az 1970-es évek vége óta folyamatos volt, és feltartóztathatlannak tűnt. Ezzel párhuzamosan, először a házasságot követő életformaként, majd az 1980-as évek vége óta első párkapcsolati formaként is lassan, de egyértelműen, majd pedig gyorsuló ütemben terjedtek az *élettársi kapcsolatok*^F. Határozottan nőtt az együtt élő partnerrel nem rendelkezők – az *egyedülálló*^F és a *látogató párkapcsolatban (LAT) élők*^F – aránya, bár itt gyakran nem tartós párkapcsolati állapotokról, hanem inkább átmeneti, az életpálya egy-egy szakaszát epizódyszerűen jellemző életformákról van szó. Az elmúlt néhány évet azonban a házasságkötések számának elemi erejű növekedése, a házassági hajlandóság megráulása uralta.

A fejezetben először röviden áttekintjük a népesség családi állapot szerinti összetételének alakulását, majd megvizsgáljuk, hogyan változott az élettársi kapcsolat szerepe, és rámutatunk az élettársi együttélés, illetve a házasság életpályán belüli kapcsolódására. Ezt követően részletesen dokumentáljuk és értelmezzük a házassági mozgalomban bekövetkezett trendváltást. A fejezet végén áttekintjük, hogyan alakultak át az első kapcsolat felbomlását követő párkapcsolati pályák és az újraházasodás.

Míg a házassági boom leírása során az ezredforduló óta bekövetkezett változásokra koncentrálunk, addig az élettársi kapcsolatok alakulását és a párkapcsolati életutakat egy hosszabb időszakon át mutatjuk be. Azért van szükség – egy keresztmetszeti leíráshoz képest – tágabb időtávra, mert így tudjuk bemutatni, milyen párkapcsolati eseményeket éltek át a különböző időszakban született nők és férfiak, továbbá azt, hogyan

alakult a korábbi évtizedekben kialakított együttélések vagy házasságok sorsa. Továbbá segít megérteni a házasságkötések számának napjainkban is tapasztalható növekedését.

A párkapcsolati trendek bemutatása során több adatforrást is használunk. A népmozgalmi adatok részletes és friss információkkal szolgálnak a házasságkötésekről. Az élettársi kapcsolatokról a népszámlálásokból és a mikrocenzusokból tájékozódhatunk, azonban a legfrissebb adatok 2016-ból származnak. Az élettársi kapcsolatok alakulásának és a párkapcsolati életutak felrajzolásának fontos adatforrása az *Életünk fordulópontjai* kérdőíves panelkutatás, amelynek utolsó adatfelvételére 2016 végén és 2017 elején került sor, így a házasságkötési hajlandóság emelkedésének csak a kezdeti, mérsékelt szakaszát fedti le. Fontos adatforrás lesz a 2022-re halasztott népszámlálás, amelyből többet megtudhatunk majd az élettársi kapcsolatban élők aktuális jellemzőiről, valamint a megemelkedett házassági kedv esetleges párkapcsolati következményeiről.

A NÉPESSÉG CSALÁDI ÁLLAPOT SZERINTI ÖSSZETÉTELE

Amíg a házasság egyeduralmú párkapcsolati forma volt, addig a családi állapot szerinti megoszlás tükrözte a népesség párkapcsolati helyzetét. Az élettársi kapcsolatok előbb az elváltak és az özvegyek, majd a nőtlének és a hajadonok tényleges párkapcsolati helyzetének megismerését nehezítették meg. Ennek ellenére a családi állapot szerinti összetétel áttekintése lényeges sarokpont a párkapcsolatok változatosságának megrajzolásához (*1. táblázat*).

A nőtlének és hajadonok részaránya a 15 éves és annál idősebb népességben az ezredforduló óta növekedett: míg 2001-ben 27%-uk, addig 2020-ban már több mint egyharmaduk (még) nem házasságban volt.

A növekedés mértéke nemek szerint eltérően alakult: a férfiak esetében két évtized alatt egynegyedével, a nők körében egyharmadával lett magasabb az arányuk. Így összességében 2020 legelején a 15 éves kor feletti férfiak 41%-a volt nőtlen és a nők 30%-a volt hajadon. A férfiak és a nők közti különbségek tekintetében az özvegyek eltérő arányát is érdemes kiemelni: a férfiak alig 4, míg a nők 17%-a volt özvegy 2020-ban.

A házas családi állapotúak aránya még sosem volt olyan alacsony, mint 2019-ben (41,8%). A kimagasló házasságkötési hajlandóság következtében azonban 2019 és 2020 között 0,5 százalékponttal nőtt az arányuk (42,3%), 2021. január 1-jére pedig az előzetes adatok szerint 42,4%-ra emelkedett. Meglepő lehet, hogy a házasságkötések számának évek óta tartó emelkedése ellenére alig, és csak az utóbbi két évben nőtt a házasok aránya. Ennek megértéséhez figyelembe kell vennünk, hogy a házasok arányának alakulását több tényező okozza, és nagy a súlya a csökkenés irányába ható folyamatoknak is: kitolódott az első házasságkötés életkora, alig csökkent a válások száma, kevesebb elvált és özvegy házasodik újra, és valószínűleg nem csökkent az egyedülálló aránya sem, valamint a fiatal felnőttek körében bekövetkezett módosulások csak lassan mutatkoznak meg az össznépességben.

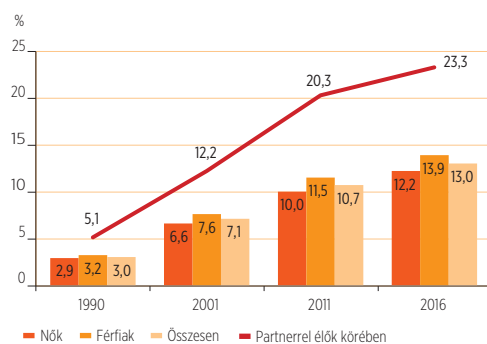
A népesség tényleges párkapcsolati helyzetének megismeréséhez nem elegendő a hivatalos családi állapot szerinti megoszlást vizsgálni, mivel az élettársi kapcsolatban élők aránya az ezredforduló óta a duplájára nőtt (1. ábra): 2001-ben a 15 éves és annál idősebb népesség 7, 2011-ben 11, 2016-ban 13%-a élt élettársi kapcsolatban. A növekedés még szembetűnőbb, ha nem a teljes népességhez, hanem az együtt élő partnerrel (házas- vagy élettárssal) rendelkezők számához viszonyítjuk a csoport méretét: az ezredfordulón az együtt élő párok 12, 2011-ben 20, 2016-ban pedig 23%-a nem volt házas.

1. táblázat. A 15 éves és annál idősebb népesség hivatalos családi állapot szerinti összetétele nemeként

	Nőtlen, hajadon	Házás	Özvegy	Elvált	Össze- sen
(%)					
Férfiak					
2001	32,9	55,7	3,8	7,6	100,0
2011	39,1	47,8	3,6	9,4	100,0
2019	41,7	44,2	3,7	10,5	100,0
2020	41,2	44,6	3,7	10,5	100,0
Nők					
2001	22,0	49,5	18,5	9,9	100,0
2011	27,5	42,5	17,8	12,2	100,0
2019	29,7	39,8	16,9	13,7	100,0
2020	29,5	40,1	16,6	13,8	100,0
Összesen					
2001	27,1	52,4	11,6	8,8	100,0
2011	32,9	45,0	11,2	10,9	100,0
2019	35,3	41,8	10,6	12,2	100,0
2020	35,0	42,3	10,5	12,2	100,0

Forrás: KSH, Demográfiai évkönyv, továbbvezetett népszámlálási adatok, az értékek mindig az adott év január 1-jére vonatkoznak.

1. ábra. Az élettársi kapcsolatban élők aránya a 15 éves és annál idősebbek között nemeként és az együtt élő partnerrel rendelkezők körében

Forrás: KSH, Népszámlálás, 1990, 2001, 2011; KSH, Mikrocenzus, 2016.

A népmozgalmi statisztika a házasok között tartja nyilván a *bejegyzett élettársi kapcsolatban*^F élő, azonos nemű párokat. Az azonos nemű párok számára 2009 folyamán nyílt meg a lehetőség az élettársi kapcsolatuk bejegyzésére, azóta összesen

906 esetben került erre sor. 2010-ben 80 új bejegyzés történt, 2013-ig csökkent, az utóbbi években pedig emelkedett a számuk. 2019-ben 109, 2020-ban 126 élettársi kapcsolatot jegyeztek be. A 2009 óta bejegyzett élettársi kapcsolatok majdnem kétharmad része (64,6%) két férfi között jött létre. Az átlagos életkor az élettársi kapcsolat bejegyzésekor 38 év, és a felek közti kor-különbség viszonylag magas, átlagosan 7 év volt. Az élettársi kapcsolat anyakönyvvezető előtti bejegyzése a felsőfokú végzettségűek körében a leggyakoribb: a párok 60%-ában a felek legalább egyike, 27%-ánál mindkét fél diplomás volt 2019-ben.

A különböző statisztikai adatokban egyedülállóként megjelenő személyek nem mind-egyike él párkapcsolat nélkül. Egy részük rendelkezik tartós, stabil párkapcsolattal, azonban különböző okokból nem költözik össze partnerével. Az ilyen jellegű kapcsolatokat a szakirodalom látogató párkapcsolatnak (LAT) nevezi. A LAT-ban élők számáról és jellemzőiről csupán célzott kérdőíves adatfelvételekből szerezhetünk információt. Az *Életünk fordulópontjai* panelkutatás adatai alapján 2016-ban a 22 éves és annál idősebb népesség közel 6%-a élt látogató kapcsolatban. Az életkoruk és a családi jellemzőik alapján meglehetősen heterogén csoportról van szó (Murinkó-Rohr, 2018). Egy részük családalapítás előtt álló fiatal (40%-uk 30 év alatti, 19%-uk 30–39 év közötti, 66%-uk nőtlen vagy hajadon), akiknek többsége idővel össze szeretne költözni a partnerével. Szép számmal találunk középkorúakat és idősebbeket is közöttük (20%-uk a negyvenes éveiben jár, ötödük 50 év feletti), emellett 30%-uk elvált vagy a házastársától külön él, 38%-uknak született már gyermeke, 12%-uk pedig kiskorú gyermeket nevel. Az elváltként különélő partnerrel rendelkezők közül tízből hatan nem tervezik az összeköltözést, vagyis számukra a LAT az együttélés alternatívája.

ELSŐ PÁRKAPCSOLAT: KÉSŐBB ÉS ÉLETTÁRSKÉNT

A partnerrel való első összeköltözés és a házasságkötés a felnőtté válás folyamatának kulcseményei, a modern társadalmakban azonban a felnőtté válás egyre inkább elhúzódott, sőt sokak szerint külön életszakasszá vált (posztadoleszcencia). Egyes kulcseményekről – így a gyermekvállalásról – tudjuk, hogy jellemzően későbbi életkorban, másokról, például az első szexuális kapcsolatról sokan azt feltételezik, hogy egyre korábbi életkorban következnek be. Vajon változott-e az, hogy a fiatalok jellemzően mikor és milyen formában alapítanak első alkalommal párkapcsolatot? A kérdések megválaszolásához a különböző időpontban született (különböző születési kohorszba tartozó) nők és férfiak első együttélésén alapuló párkapcsolatait hasonlítjuk össze. A kapcsolatokat csak az összeköltözéstől vagy a házasságkötéstől kezdve tudjuk nyomon követni, az ezt megelőző időszak hosszáról – amikor a felek még nem éltek együtt – nincs információnk. Itt és a későbbiekben az „első párkapcsolat” alatt az első olyan kapcsolatot értjük, amikor a felek összeköltöztek és/vagy házasságot kötöttek.

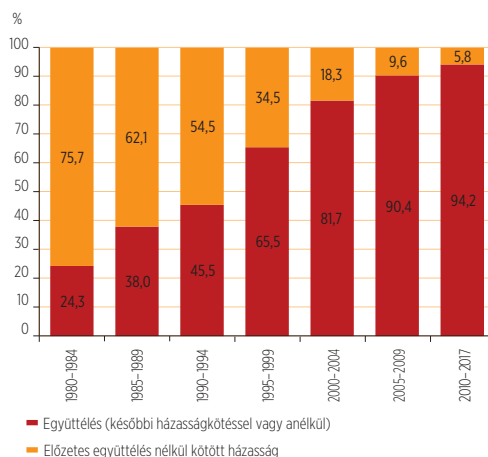
Az első partnerkapcsolat-alapítás későbbi életkorra halasztása jól látszik az 1960-as évek közepén született kohorsztól az 1990-es évek közepén születettek felé haladva (2. ábra). A halasztás már a 20 éves korukig tartós párkapcsolatot teremtők arányában is tapasztalható: ez a nőknél 40-ről 19%-ra, a férfiak esetében 16-ről 8%-ra esett vissza. A legerőteljesebb visszaesés a 25 éves korukig párkapcsolatot alapítók körében volt: a nőknél a 70% feletti arány 50, a férfiaknál 58-ról 26%-ra csökkent. Tudjuk, hogy a férfiak jellemzően néhány évvel később létesítik az első partnerkapcsolatukat, így náluk a 30 éves korhoz tartozó arány – a nők 25 éves korban tapasztalható érté-

kéhez hasonlóan – 70-ről 50%-ra csökkent. A vizsgált kohorszokban kevés 30 éves kor fölötti nő és 35 éves kor fölötti férfi létesített első alkalommal párkapcsolatot, így a 40 évesek értékei már jó támpontot adnak ahhoz, hogy mekkora lehet azok aránya, akik az életük folyamán soha nem éltek élettársi kapcsolatban vagy házasságban. Ez nők körében valamivel 10% alatt, míg a férfiak esetében valamivel 10% felett lehet. Szintén jól jelzi a halasztást, hogy a medián életkor – az az életkor, amikor a csoport fele átélte a vizsgált eseményt – a nőknél 21,1-ről 25,4 évre, a férfiaknál 24-ről 30 éves korra emelkedett. Az első párkapcsolatok későbbi életkorra halasztódásában bizonyára szerepe van a felnőtté válás elhúzódásának, azon belül a felsőfokú képzés expanziója miatt egyre későbbre toódik a szülői háztól való anyagi függetlenedés.

Noha a rendszerváltozás előtt a házasság volt a domináns párkapcsolati forma, az élettársi kapcsolat első együttélésen alapuló párkapcsolatként már akkor is érzékelhetően jelen volt (3. ábra). Az 1980-as évek elején összeköltözők háromnegyede a házasságkötéskor, egynegyede házasság nélkül (előtt) költözött össze. Az arányok az-

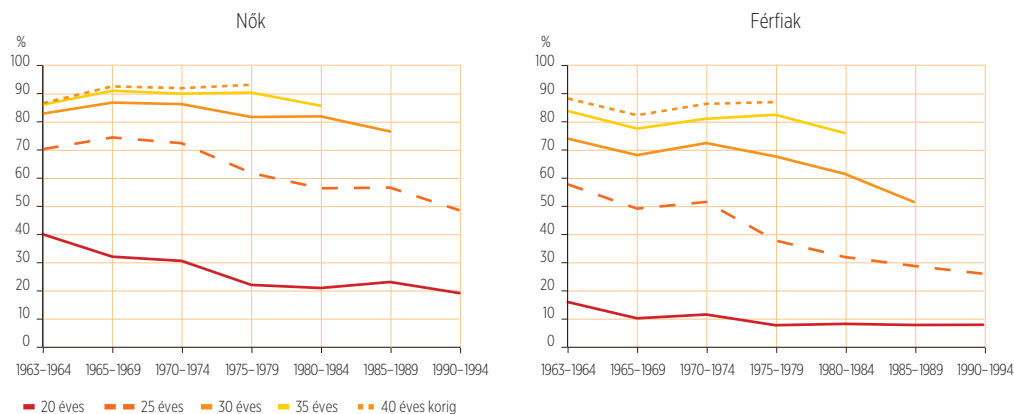
óta radikálisan átrendeződtek: a legutóbbi méréseink szerint a 2010–2017 között először összeköltözők között már alig (5,8%) találunk olyanokat, akik előbb összeházasodtak. Mindezek alapján megállapítható, hogy bő két évtized alatt általánossá vált, hogy a fiatalok első együttélése élettársi kapcsolat.

3. ábra. A 30 éves korig létesített első, együttélésen alapuló párkapcsolat típusa a kapcsolat létesítésének időszaka szerint

Forrás: KSH, NKI, Életünk fordulópontjai adatfelvétel negyedik (2012/13) és ötödik (2016/17) hulláma; új minta, saját számítás.

2. ábra. Az adott születési kohorszon belül 20, 25, 30, 35 és 40 éves korig élettársi együttélést kezdők vagy házasságot kötők aránya nemeként

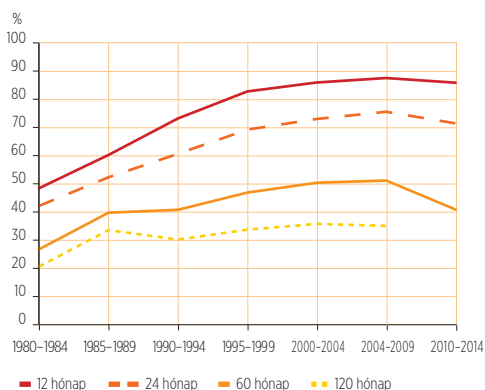

Forrás: KSH, NKI, Életünk fordulópontjai adatfelvétel negyedik (2012/13) és ötödik (2016/17) hulláma; új minta, saját számítás.

Az együtt élő fiatalok közül sokan idővel összeházasodnak. Nem véletlen, hogy ezeket az élettársi kapcsolatokat a szakirodalomban sokan „próbaházasságnak” nevezték. Az élettársi kapcsolatok általánossá válásával azonban felvetődött, hogy vajon ezek a kapcsolatok a házasság alternatívájává váltak-e.

A 4. ábrán azt követjük nyomon, hogy a megalapítást követően a felek meddig tartják fent az élettársi kapcsolatokat.¹ Míg az 1980-as években jelentős volt a rövid ideig (legfeljebb 1–2 évig) tartó első élettársi kapcsolatok részaránya, az ezredfordulóra a háromnegyedük már legalább két évig tartott. (Míg például az 1980–1984-ben kialakított első élettársi kapcsolatok fele egy évnél nem tartott tovább, addig az 1995–1999-ben alapítottak több mint négyötöde egy év után is változatlanul fennállt.) Az egy évtizednél hosszabb ideig tartó élettársi kapcsolatok nem váltak általánossá, részarányuk 30% körül stabilizálódott, ami azon-

4. ábra. A létesítésük után 12, 24, 60 és 120 hónappal változatlanul fennálló, első élettársi kapcsolatok a kapcsolat létesítésének időszaka szerint

Forrás: KSH, NKI, Életünk fordulópontjai adataifelvétel negyedik (2012/13) és ötödik (2016/17) hulláma; új minta, saját számítás. Az ábra azon élettársi együttélések arányát mutatja, amelyek nem alakultak házassággá és nem bomlottak fel.

ban nem elhanyagolható érték, hiszen úgy is értelmezhetjük, hogy a házasság újból népszerűvé válását megelőző időszakban az élettársi kapcsolatok egyharmada a házasság alternatívájának mutatkozott. A 2010-es évek első felében a korábbi trend megakadt, és onnantól csökkent az élettársi kapcsolatok fennmaradásának az esélye, ami a növekvő házasságkötési hajlandóság velejárója.

AZ ÉLETTÁRSÁK ÖSSZEHAZASODÁSÁNAK IDŐZÍTÉSE ÉS ANNAK TÉNYEZŐI

A következőkben arra keressük a választ, hogy mi jellemezte az élettársak házassági gyakorlatát az 1980 és 2017 közötti közel négy évtizedes időszakban. Az 5.a. ábra az összeköltözés óta eltelt idő függvényében mutatja, hogyan alakult az élettársként együtt élő párok körében az összeházasodók kumulált aránya. Az első élettársi kapcsolatot 1990 és 1999 között alapítók egyötöde (20,3%) egy éven belül, valamivel kevesebb mint egyharmada (29,7%) két éven belül, 45%-a öt éven belül, és tíz év alatt összességében e párkapcsolati kohorsz fele összeházasodott. Az egyes görbéket szemlélve megállapíthatjuk, hogy az időben előre haladva egyre kevesebb együtt élő pár házasodott össze. A házasságot kötők aránya az ezredfordulót követően stabilizálódott, hiszen a 2010–2014-es párkapcsolati görbe – az első három év halasztó magatartása után – szinte „rámimul” a megelőző kohorsz görbéjére. A 2015–2017-es párkapcsolati kohorszt csak rövid ideig tudtuk megfigyelni, de az látható, hogy a 2010–2014-ben összeköltözőkhöz képest emelkedett az élettársi kapcsolatot hamar házassággá alakító párok aránya. A 2010-es években összeköltözött párok ese-

¹ Ebben az esetben egy élettársi kapcsolat kétféle módon szűnhet meg: a felek összeházasodnak vagy szétköltöznek.

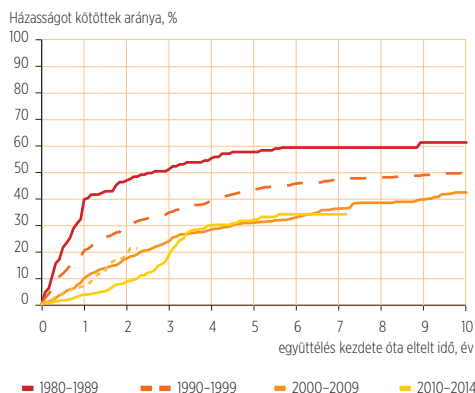
tében tehát már valamennyire észlelhető a házasságkötési hajlandóság emelkedése (lásd a következő alfejezetet). A 2017 utáni időszakról sajnos nem rendelkezünk az elemzés továbbvezetéséhez szükséges élet-történeti adatokkal, de az újabb fejlemények arra utalnak, hogy többen és hamarabb házasodnak (majd össze (lásd pl. a *Gyermekvállalás fejezet 6. ábráját a gyermekfogantatást követő „várandós házasságkötések” számának megugrásáról*)).

A házasságkötés esélyét az összeköltözés óta eltelt idő függvényében bemutató 5.b. ábra jól szemlélteti, hogy mennyire megváltozott a házasságkötés időzítése. Az 1980-as években összeköltöző párok jellemzően hamar összeházasodtak, így ekkor a „próbaházasság” vagy az „élettársi kapcsolat mint a házasság előszobája” kifejezések jól ragadták meg az első élettársi kapcsolat és a házasság viszonyát. Az 1990-es és a 2000-es években összeköltöző párok esetében a görbe „lelapult”, azaz egyre inkább elhalványult a párkapcsolat alapításától eltelt idő szerepe, és inkább más tényezők motiválták a házasságkötés időzítését. A 2010-es években összeköltöző pároknál a három, illetve másfél év után látható házassági kedv emelkedésében szerepet játsz-

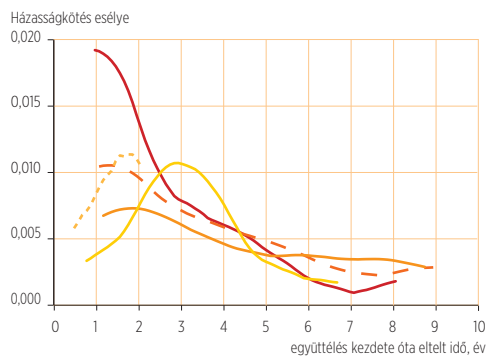
hattak az elmúlt évtized közepén bevezetett intézkedések, amelyek „felgyorsították” az élettársi kapcsolatban élők házasságkötését (lásd a következő alfejezetet).

A társadalmi-demográfiai tényezők házasságkötést ösztönző hatását és azok esetleges elmozdulását két többváltozós modell, az 1990-es években és a 2010–2017 között összeházasodó élettársak összehasonlításával végeztük el (6. ábra). A házasságkötésben mindkét időszakban kiemelkedő szerepe van az első gyermek érkezésének: a fogantatás és a születés között eltelt bő fél évben több mint ötszörös a házasságkötés esélye ahhoz képest, amikor még nincs gyermek. Mint korábban is láthattuk, az összeköltözés óta eltelt idő szerepe átalakult: az 1990-es években az összeköltözés után az évek során folyamatosan csökkent a házasodás esélye, a 2010-es években viszont az összeköltözést követő második és harmadik évben volt a legmagasabb, de később sem csökkent jelentősen. A szocializációs minták szerepére utal, hogy némileg kisebb eséllyel házasodtak össze az élettársukkal azok, akiknek születésekor a szülei élettársi kapcsolatban éltek. A vallásosság, az értékorientációk szerepe is megerősödött, mivel 2010 és 2017 között leginkább a hívók, míg

5.a. ábra. Az élettársi kapcsolatban élők közül házasságot kötöttek kumulatív aránya az együttélés kezdete óta eltelt idő függvényében a kapcsolat létesítésének időszaka szerint

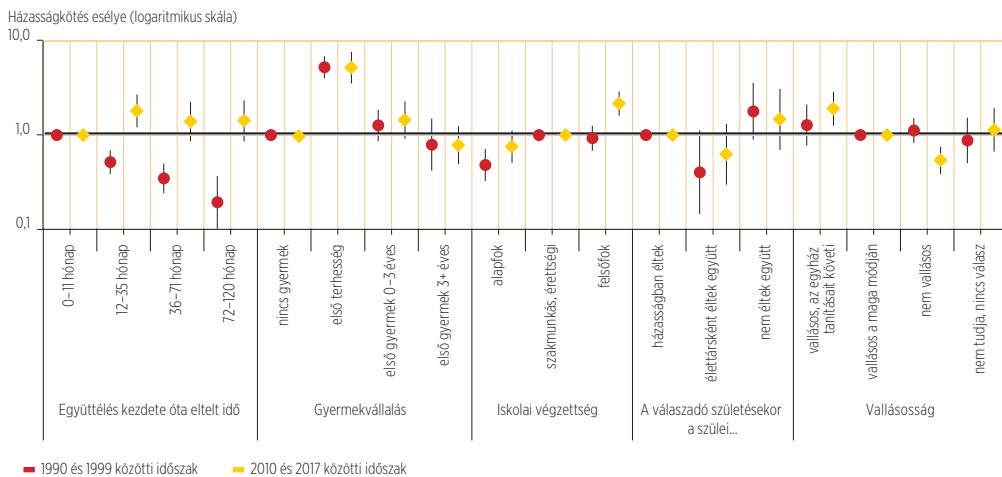

5.b. ábra. Az élettársi kapcsolatban élők házasságkötési esélye az együttélés kezdete óta eltelt idő függvényében a kapcsolat létesítésének időszaka szerint

Forrás: KSH, NKI, Életünk fordulópontjai adatfelvétel negyedik (2012/13) és ötödik (2016/17) hulláma; új minta, saját számítás.

6. ábra. Az élettársi kapcsolatban élők házasságkötésére ható tényezők a kapcsolat létesítésének időszaka szerint*

* Eseménytörténeti regressziós modellek együtthatói és 90%-os konfidenciaintervallumai. Az ábrázolt együtthatók azt mutatják meg, hogy az egyes tényezők hányszorosára növelik vagy csökkentik a házasságkötés esélyét a referenciacsoporthoz képest. Az 1-nél nagyobb értékek pozitív, az 1-nél kisebbek negatív összefüggést jeleznek. Az elemzés azokat az 1963 és 1994 között született válaszadókat tartalmazza, akik valaha élettársi kapcsolatban éltek (n=2136), és az első összeköltözéstől tíz éven át figyeljük meg őket. A modellbe bevont további független változók: életkor az együttélés kezdetekor, munkaerőpiaci helyzet, élt-e egyedülös vagy mozaikcsaládban 14 éves koráig. *Forrás:* KSH, NKI, Életünk fordulópontjai adatfelvétel negyedik (2012/13) és ötödik (2016/17) hulláma; új minta, saját számítás.

a legkevésbé a nem vallásosok házasodtak. Amíg kevesebben választották az élettársi kapcsolatot első párkapcsolatként, és közülük is sokan gyorsan összeházasodtak, addig az alacsony végzettségűekre inkább az volt a jellemző, hogy élettársi kapcsolatban maradtak. Az élettársi együttélés mint első párkapcsolat általánossá válásával pedig a magas végzettségűek választják nagyobb eséllyel a házasságkötést.

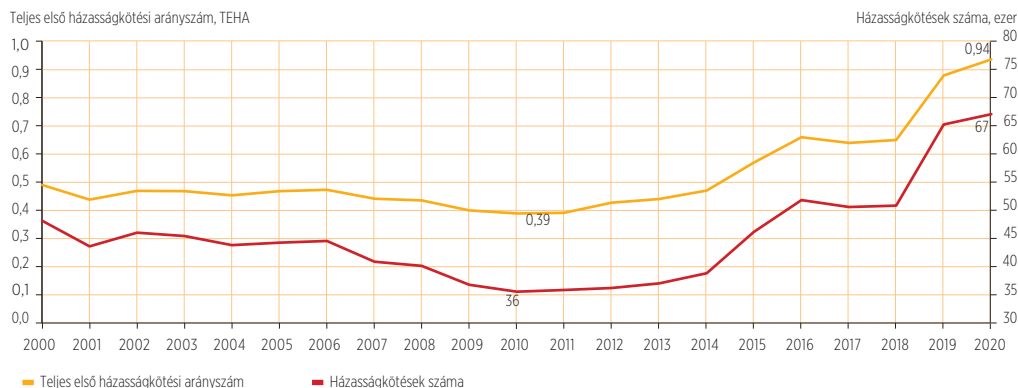
A vizsgált, közel negyven év alatt lényegesen megváltozott az élettársi kapcsolat és a házasság viszonya. Amikor még viszonylag kevesen választották az élettársi együttélést mint első együttéléseken alapuló párkapcsolatot, akkor a házasodási folyamat elemeként, „próbaházasságként” értelmeztük azt. Az élettársi kapcsolatok tömegessé válásával ez a típusú együttélés sokak számára a házasság alternatívájává vált, ám megmaradt a házasodáshoz szorosan kap-

csolódó, a házasodási folyamatba illeszkedő típusa is, hiszen a közelmúltig nagyjából megegyezett (a tíz éven belül) összeházasodó és a tartósan, „papír nélküli” együtt élő párok aránya.

A „HÁZASSÁGI BOOM”

Mint említettük, a párkapcsolati magatartással kapcsolatos változások közül az egyik legfontosabb – az élettársi együttélés terjedése mellett – a házasságkötési gyakorlat évtizedek óta tartó átalakulása. A házasságkötések száma már az 1970-es évek közepétől csökkenni kezdett, 1998 és 2006 között stagnált, majd 2007-től újból visszaesett. A statisztikai adatközlések kezdete óta még soha nem kötöttek olyan kevés házasságot, mint 2010-ben (35 520). Ezt követően előbb lassan, majd 2014 és 2016 között ugrásszerűen emel-

7. ábra. A házasságkötések száma és a teljes első női házasságkötési arányszám (TEHA)

Forrás: KSH, Demográfiai évkönyvek (2000–2019); KSH, népmozgalmi adatbázis (2020); saját számítás.

kedett, és néhány év stagnálás után 2019-től újra robbanásszerűen nőtt a házasságkötések száma. 2020-ban – a koronavírus-járvány ellenére – 67 095 házasságot kötöttek, ami 89%-kal meghaladta a 2010-es szintet, és 1990 óta egyetlen évben sem léptek ilyen sokan frigyre (7. ábra).

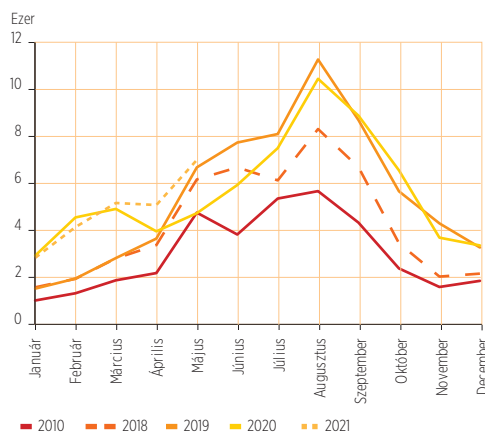
A házasságkötési hajlandóság átfogó mutatója a *teljes első házasságkötési arányszám (TEHA)*^F. E mutató alapján Magyarországon egy nőnek 2000-ben 49, 2010-ben 39, 2018-ban 65, 2019-ben 88%, 2020-ban pedig (előzetes adatok alapján) 94% volt az esélye arra, hogy megházasodjon. A TEHA értéke utoljára az 1970-es évek második felében volt hasonlóan magas, mint 2020-ban. A házasságkötések felfutásában fontos szerepe van annak, hogy sokan (már) élettársi kapcsolatban éltek, és ezek a különben stabil kapcsolatok a hosszan tartó, nem egyszer zsákutcába futó párkeresés nélkül jelentették a házasságkötés stabil bázisát. A kiugróan magas házasságkötési arány ezért hosszú távon aligha maradhat fenn, az azonban kérdés, hogy milyen szinten fog állandósulni a házasságkötési hajlandóság Magyarországon.

A 8. ábra havi bontásban mutatja, hogyan alakult a házasságkötések száma 2010-ben és 2018 januárja óta. Az adatok a házasságkötés jellemző szezonálisitásával kívül a családtervezési és a koronavírus-járvány hatásait is tükrözik.² A legtöbb esküvőt a kellemes időjárású hónapokban, május és szeptember között kötik, ezen belül augusztus a legnépszerűbb esküvői hónap. 2010 és 2018 között minden hónapban hasonló mértékben emelkedett a házasságkötések száma. 2019-ben az év második felében ugrott meg a házasságkötési kedv, és a lendület 2020 elején is kitartott. 2020 januárja és márciusa között kétszer annyi esküvőt tartottak, mint 2019 első három hónapjában. 2020-ban a Covid19-járvány első hulláma és az ezzel összefüggésben meghozott tavaszi korlátozó intézkedések miatt sokan kénytelenek voltak elhalasztani az esküvőjüket. Májusban már 30, júniusban pedig 24%-os volt a visszaesés 2019 azonos időszakához képest. A korlátozások nyári lazítása és a kedvezőbb járványügyi adatok következtében júliustól a házasságkötések száma visszaállt a 2019-es, magas értékre. 2020 végén és 2021 első hónapjaiban is kiemelkedő maradt a házasságkötések száma.

² Ezen kívül naptári hatások is befolyásolják egy adott hónap házasságkötési adatait, például hogy hány hétvége van a kérdéses hónapban (a legtöbbször szombaton házasodnak).

si kedv, és jóval több esküvőt tartottak, mint amennyit a – házasságkötéseknél egyébként nem túl népszerű – téli hónapokban szoktak.

8. ábra. A házasságkötések havi száma*

* 2021-ben január és május közötti időszak adatai.

Forrás: KSH, Demográfiai évkönyvek (2010–2019); KSH, Statdat-adatbázis (2020–2021, előzetes adatok).

Vajon mivel magyarázható ez az erőteljes házasodási boom?³ A 2008–2009-es világgazdasági válság következtében kevesebb élettársi kapcsolatban élő tervezte a házasságkötést, és kevesebben is léptek frigyre, ami a 2009–2011 közötti időszak rekordalacsony házasodási adataiban is tükröződik. A válságot követően az első években az lehetett az emelkedés oka, hogy megtartották a korábban elhalasztott esküvőket. 2015–2016 között és 2019 második felétől azonban a korábbinál is jóval nagyobb mértékű volt az emelkedés, amelyet a makrogazdasági helyzet javulása már nem indokolt. 2015–2016-ban több olyan szakpolitikai intézkedés és törvénymódosítás lépett életbe, amelyek hozzájárulhattak a házasságkötések számának kezdeti megugrásához. Ilyen volt például a 2015 januárjától elérhető első házások adókedvezménye, valamint a 2015 január-

jában indult és azóta többször bővített családi otthonteremtési kedvezmény (CSOK). A CSOK szabályai szerint csak házaspárok vehetnek igénybe később születendő, előre vállalt gyermekek után járó támogatást, és a nem közös gyermekek is csak házaspárok esetén „adódnak össze”. Ez a feltételrendszer magyarázhatja a házasságkötések átlagon felüli növekedését az 50 éven aluli gyermekesek körében. Minden bizonnyal a 2019 júliusától elérhető (és 2022 végéig igényelhető) babaváró hitel adott újabb lendületet a házasságkötések növekedésének. A babaváró hitelt csak házaspárok vehetik igénybe, és a nő életkora legfeljebb 40 év lehet.

Míg a szakpolitikai intézkedések fontos motivációt jelenthetnek, a „házasodási boom” lehetőségét épp az élettársi együttélés terjedése, a párkapcsolati életúttal kapcsolatos társadalmi elvárások lazulása és a házasságot elutasítók nagyon alacsony aránya teremtették meg (Murinkó–Rohr, 2018). Az élettársi kapcsolatban élők tömegei gyorsan tudnak reagálni a makrogazdasági helyzet változására vagy egy-egy (a médiában nagy figyelmet kapó, számukra anyagi előnyt jelentő) szakpolitikai intézkedésre.

Hogyan változtatta meg mindezt a koronavírus-járvány? Több ok miatt is azt vártuk, hogy a pandémia hatására csökken a házasságkötések száma: az anyakönyvvezetői hivatalok bezártak vagy korlátozottan működtek, nem lehetett lakodalmat rendezni, a gazdasági visszaesés súlyosan érintette egyes szektorok munkavállalóit, a párkapcsolatokat is megviselték a kialakult helyzettel járó konfliktusok, és a jövővel kapcsolatos általános bizonytalanság sem kedvez a hosszú távú elköteleződéssel járó lépéseknek. Azokban az országokban, ahol elérhetőek az adatok (pl. Lengyelország, Románia, a délszláv államok, USA, Németország, Norvégia, Törökország), azt látjuk, hogy 2020-ban kevesebb házasságot kö-

³ A lehetséges okokról részletesebben beszámol Kapitány–Murinkó, 2020 és Murinkó, 2020.

töttek, mint 2019-ben (Firat Buyuk et al., 2021; Destatis, 2021; Statistics Norway, 2021; Wagner et al., 2020). Egyértelműen mutatja a hazai kormányzati támogatások erőteljes házasságösztönző erejét, hogy ismerete-

ink szerint Magyarország az egyetlen állam, ahol a Covid19-járvány sem tudta visszavet- ni a házassodási kedvet. Sőt, 2020-ban több házasságkötés volt – bár minden bizonnyal jóval kevesebb lakodalom –, mint 2019-ben.

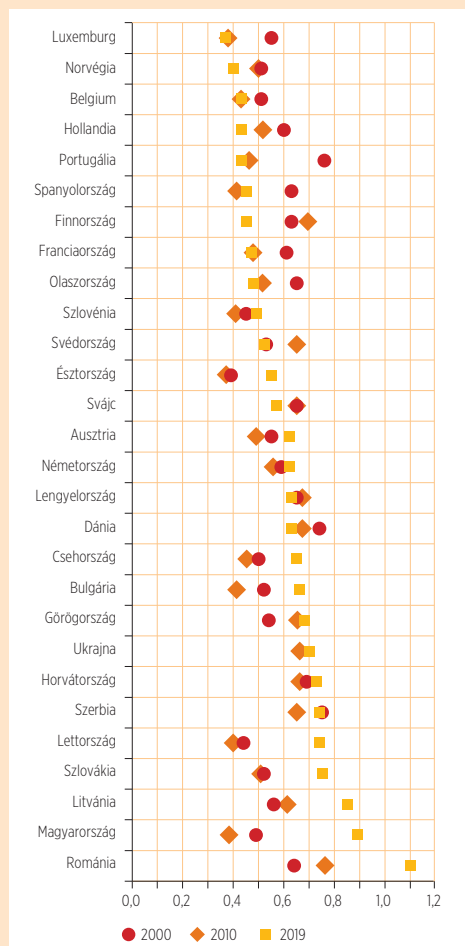
HÁZASSÁGKÖTÉS EURÓPÁBAN

A nők teljes első házasságkötési arányszáma (TEHA) Európa-szerte jelentős különbségeket mutat (K1. ábra). 2019-ben a legalacsonyabb értékeket a Benelux-államokban, Észak-Európában (Norvégia, Finnország) és Dél-Európában (Portugália, Spanyolország) találtuk. A skála másik végén a kontinens keleti felében található országok sorakoznak: Románia, Magyarország, Litvánia, Szlovákia, stb.

A világ legtöbb országában a házasságkötési arányszámok évtizedek óta csökkennek. Az ezredfordulót követően folyamatos csökkenést lehet tapasztalni például a Benelux-államokban, Észak-Európában, Franciaországban, Portugáliában és Olaszországban, és az új évezred első évtizedében Magyarországon. A házasságkötési hajlandóság a 2008–2009-es világgazdasági válság alatt és az azt követő években Európa szinte minden országában csökkent.

Vannak azonban olyan időszakok és olyan országok, amelyekben a házasság népszerűségvesztésének általános trendje megfordul, és növekszik a házasságkötési kedv. Ezek közé tartozik Magyarország, ahol 2010-ben a vizsgált európai országok közül az egyik legalacsonyabb, 2019-ben pedig már a második legmagasabb volt a TEHA értéke. Vajon mennyire egyedül- álló ez a növekedés? A K1. ábrán látható 28 ország közül a 2010-es években 15 országban – zömében közép- és kelet-európai államokban, valamint Ausztriában és Németországban – emelkedett a házassodási

K1. ábra. Teljes első női házasságkötési arányszám Európa 28 országában*

* Horvátország, Lettország: 2000-es helyett 2002-es adat; Franciaország, Észtország: 2019-es helyett 2018-as adat; Belgium: 2019-es helyett 2017-es adat szerepel. Az országok a 2019-es érték alapján lettek növekvő sorba rendezve.

Forrás: Eurostat marriage indicators [demo_nind], letöltés: 2021. 03. 31.

kedv. Valószínűleg jelentős szerepe volt az emelkedésben annak, hogy a 2000-es évek végén, a világgazdasági válság idején elmaradt esküvőket néhány évvel később megtartották. A Magyarországon tapasztalható növekvő trend tehát nem példa nélküli, az emelkedés nagyságrendje azonban egyértelműen az.

Magyarország mellett Romániában, Szlovákiában és a balti államokban is jelentős volt a 2010-es években a TEHA emelkedése. Közülük is kiemelkedik Románia, ahol a TEHA 2013 óta folyamatosan nő, és 2017-ben, 2018-ban és 2019-ben is 1 fölött volt az értéke.

2007-ben is előfordult már 1 fölötti érték Romániában, amit az abban az évben bevezetett, 200 eurónak megfelelő értékű házassági támogatás okozott átmenetileg. 2017-től az önkormányzatok egy része ismét bevezetett anyagi juttatást a fiatal házasságkötők számára (például Bukarestben 330 eurónyi összeget), ami sok párt motiválhatott a házasodásra. A magyar mellett tehát a romániai példa is rávilágít arra, hogy a TEHA értéke nagyon érzékenyen reagál az első házasságkötés időzítésének változásaira, a makrogazdasági környezetre és a házasodást ösztönző támogatásokra.

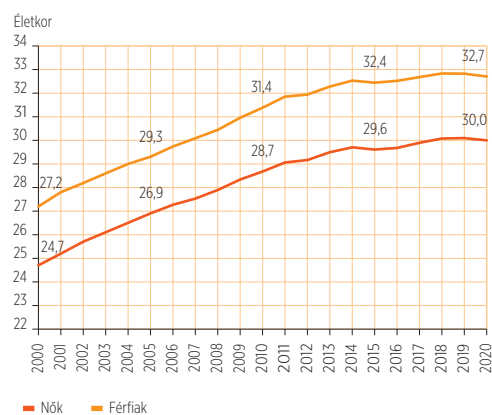
A HÁZASSÁGOT KÖTŐK FŐBB JELLEMZŐI

A házasságkötések számának és valószínűségének változásai után azt mutatjuk be, hogyan változtak a frigyre lépők főbb jellemzői – életkoruk, gyermekeik száma és lakóhelyük – az ezredforduló óta.

Az első házasságkötés átlagos életkorának a rendszerváltás óta tartó emelkedése a 2010-es években lelassult, az utóbbi években pedig gyakorlatilag megállt (9. ábra). Míg 2000 és 2009 között a nők körében 3,6, a férfiaknál 3,8 évvel tolongott későbbre, 2010 és 2019 között mindkét nem esetében csak átlagosan 1,4 évvel emelkedett az első házasságkötés életkora, 2019 és 2020 között pedig 0,1 évvel csökkent. 2020-ban a nők átlagosan 30, a férfiak 32,7 éves korukban járultak először anyakönyvvezető elé.

A házasságot kötők átlagos életkora (ami az első alkalommal és a többedszerre házasodókat is tartalmazza) az első alkalommal házasodókhoz hasonlóan alakult. 2000 és 2019 között a nők körében 27,5-ről 32,9-re, a férfiak körében 30,4-ről 36 évre nőtt az átlagos házasságkötési életkor, 2020-ra pedig 32,5, illetve 35,5

9. ábra. Az átlagos életkor az első házasságkötéskor nemek szerint

Forrás: KSH, Demográfiai évkönyvek; KSH, Stadat-adatbázis (2020, előzetes adatok).

évre csökkent. Az új évezred első évtizedében nagyjából négy, a 2010-es években pedig csak egy év volt az emelkedés. Rendhagyó módon 2018 és 2020 között egy évvel csökkent az átlagos életkor. Ennek nemcsak az volt az oka, hogy az újraházasodók átlagos életkora kissé csökkent, hanem az is, hogy megemelkedett az első házasságukat kötő, ezáltal fiatalabb menyasszonyok és vőlegények aránya. A 2019-ben házasságot kötő elvált nők át-

lagos életkora 45,3, az elvált férfiaké 48,9, az özvegy nőké 53,8, az özvegy férfiaké pedig 60,9 év volt.

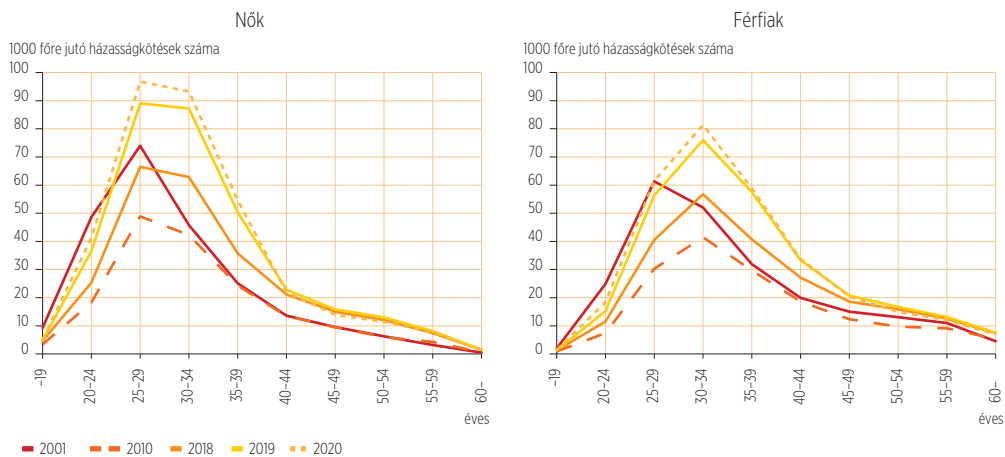
Nem csupán egyre később kötnek a párok házasságot, de a házasságkötés életkor szerinti gyakorisága is megváltozott (10. ábra). 2000 és 2010 között jelentősen visszaesett a házasságkötési arány a 35 év alattiak körében, ami az átlagéletkor emelkedésében is megmutatkozik. A férfiak leggyakrabban 30–34 éves koruk között (korábban 25–29 évesen) házasodtak, a nőknél pedig a 20-as éveik második felében létrejött első házasságok mellett majdnem hasonlóan gyakorivá váltak a 30–34 éves korban kötöttek. 2010 és 2018 között minden korcsoportban emelkedett a házasságkötési kedv, de kiemelkednek a 30 éves és afeletti nők és a középkorú férfiak. A nők körében 2018 és 2020 között gyakorlatilag csak a 40 éves kor alattiak házasodási hajlandósága nőtt, a 40 évesnél idősebbeké nem, 2019 és 2020 között pedig csökkent a 40 éves vagy annál idősebb nők és a legalább 45 éves férfiak házasodási arányszáma. A csak házaspárok által igénybe vehető babaváró hitel egyik feltétele, hogy a nő legfeljebb 40 éves legyen, vagyis

az életkor szerinti adatok is a kormányzati támogatások házasságösztönző hatását mutatják.

Meglepő, hogy miközben jelentősen emelkedett a házasságkötések száma, az első ízben házasodók átlagos életkora alig és csak az elmúlt évben csökkent (és az újaházasodóké is csak kismértékben). Feltetelezésünk szerint nem csupán annyi történt, hogy az egyébként is házasságkötést tervezők előre hozták az esküvőt (ebben az esetben jelentősebben csökkent volna az átlagos életkor), hanem olyanok is házasodtak, akik más körülmények között nem biztos, hogy megtették volna. Tehát a hazamosabb ideje élettársi kapcsolatban élők (és akár már közös gyermekeket nevelők) egy része is a házasságkötés mellett döntött. Egy másik lehetséges magyarázat az, hogy az első élettársi kapcsolat kitolódása, és az élettársak körében tapasztalható gyorsabb házasodás hatásai kioltották egymást. A következő évek fejleményeinek ismeretében érdemes lesz visszatérni ehhez a kérdéshez.

Jól szemlélteti a házasságkötés jelentőségének és az életúton belüli helyének a megváltozását, hogy két évtized alatt jelentő-

10. ábra. Ezer megfelelő korú nem házas nőre és férfira jutó házasságkötések száma

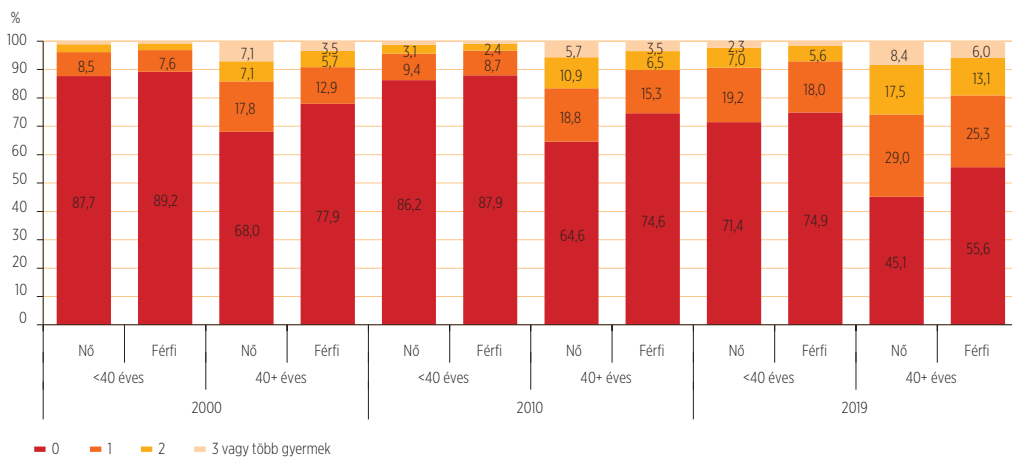
Forrás: KSH, Demográfiai évkönyvek; KSH, Stadat-adatbázis (2020, előzetes adatok).

sen megnőtt azoknak az aránya, akik egy vagy több gyermek születése után járulnak első alkalommal az anyakönyvvezető elé (11. ábra).⁴ 2000 és 2010 között kevés változás történt: az először házasodó 40 év alattiak 86–89%-ának (még) nem született gyermeke, míg a 40 éves és afeletti menyasszonyok egyharmada és a vőlegények egynegyede már szülőként lépett az anyakönyvvezető elé. 2019-re az első ízben házasodó 40 év alatti nők 29 és a férfiak 25%-ának, a 40 évesek vagy annál idősebbeknek pedig mintegy felének már született gyermeke a házasságkötés előtt. A változás az utóbbi években volt a legjelentősebb: egyetlen év leforgása alatt, 2018 és 2019 között 3 százalékponttal csökkent a gyermek nélküliek, illetve ugyanennyivel nőtt az egygyermekesek aránya az első házasságukat kötő, 40 évesnél fiatalabbak körében.

Ha a 40 éves vagy idősebb hajadonokkal hasonlítjuk össze az első alkalommal házasodó, ugyanilyen korú nőket, a friss házias nők körében több gyermekes talá-lunk, mint a hajadonok között. Ez arra utal, hogy a viszonylag későn házasodó gyermekes párok egy jelentős része többévi együttélést és a közös gyermek(ek) megszületését követően döntött a házasságkötés mellett. Ugyanakkor a gyermekek egy része korábbi párkapcsolatból is szülehetett.

A házasságkötési hajlandóságban jelentős területi különbségek figyelhetők meg (12. ábra). Míg Budapesten a TEHA értéke csupán 0,7, Tolna megyében 1,07.⁵ A TEHA Tolnán kívül Békés és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében is kiemelkedően magas (1,00), és 14 megyében haladja meg a 0,88-os országos átlagot.

11. ábra. Az első házasságukat kötő nők és férfiak megoszlása a házasságkötés előtt élve született gyermekeik száma és életkor szerint

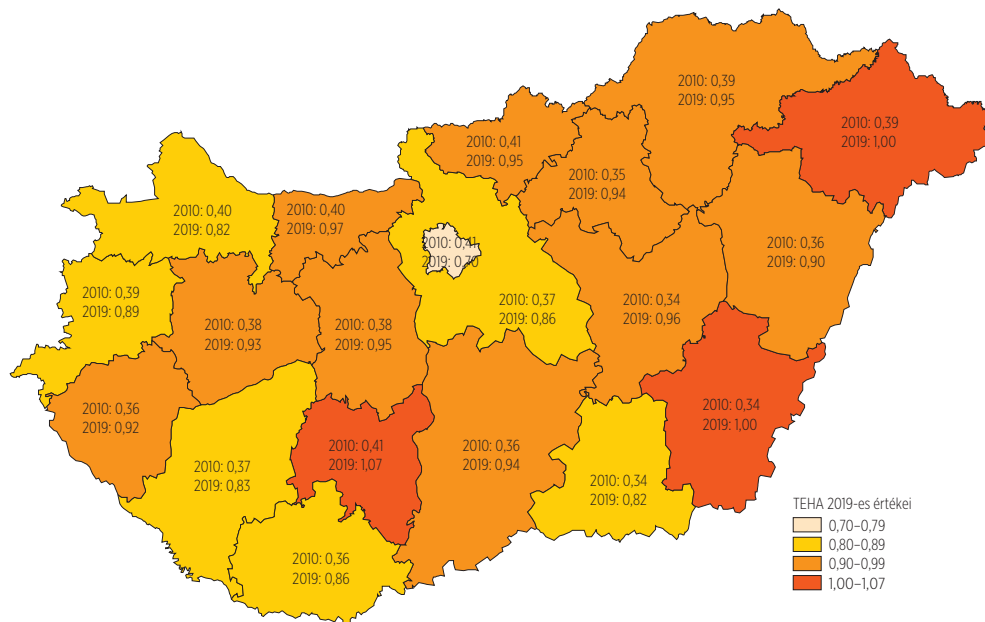

Forrás: KSH, Demográfiai évkönyvek.

⁴ Nincs adatunk arról, hogy ezek a pár közös gyermekei vagy egy korábbi kapcsolatból születtek.

⁵ Ha a TEHA értékét házasságkötési valószínűségként értelmezzük, a maximális értéke 1 (vagyis 49 éves koráig minden nő megházasodik), az ennél magasabb értékek nem értelmezhetők. A mutató kiszámítási módja azonban nem zárja ki az 1-nél nagyobb értékeket. Ez akkor fordulhat elő, ha a házasságkötés életkora előbbre kerül az életútban, vagy ha hirtelen megemelkedik a házasságkötések száma, amelyekre a TEHA érzékenyen reagál, és felülbecsüli a házasságkötés valószínűségét. Egyes megyékben ez történhetett.

12. ábra. A teljes első női házasságkötési arányszám megyék szerint

Forrás: KSH, Demográfiai évkönyv.

A magas házasodással jellemezhető megyékben viszonylag sok fiatal – 20 évnél fiatalabb és 20–24 éves – nő megy férjhez. A Budapesten élő nők házasságkötési magatartása – legalábbis ami az életútbeli időzítést illeti – jelentősen eltér az ország többi részétől: a menyasszonyoknak csak a 63%-a volt fiatalabb 35 évesnél. Országosan a nők 70, de Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében – ahol a legmagasabb ez az arány – 80%-a megy férjhez első alkalommal 35 éves kora előtt.

Az ország egészét tekintve 2010 és 2019 között több mint kétszeresére nőtt a nők első házasságkötésének valószínűsége. A 2010-es években Budapesten emelkedett a legkevésbé a házasságkötési hajlandóság, így az „élmezőnyből” – 2010-ben csak Tolna megyében (0,411) volt magasabb a TEHA, mint Budapesten (0,409) – az utolsó helyre szorult vissza. Ebben az időszakban Békés és Jász-Nagykun-Szolnok megyében történt a legnagyobb, közel háromszoros emelkedés.

PÁRKAPCSOLATI PÁLYÁK: SZÉTKÖLTÖZÉS, VÁLÁS, ÚJ KAPCSOLAT(OK)

A válási arányszám több mint fél évszázada tartó növekedése azzal járt, hogy a népesség egyre nagyobb részének nem csupán egy „holtodiglan, holtomiglan” párkapcsolata lesz az életében, hiszen a válásokban fontos szerepe van az új partner megjelenésének. Az újránházasodás mutatói – amelyek közül alább néhányat taglalunk – sokáig jól jellemezték a válás utáni párkapcsolati magatartást, ám a válást követő élettársi kapcsolatok megjelenése megnehezítette a tisztánlátást. Az első párkapcsolatként választott élettársi együttélések terjedése tovább bonyolította, hogy kizárólag a házasságkötési mutatók alapján írjuk le a párkapcsolatok alakulását. Ha a „próbaházasság” alatt kiderül, hogy a közös élet nem működik, akkor különösebb akadály nélkül, egy szétköltözéssel felbontható az élettár-

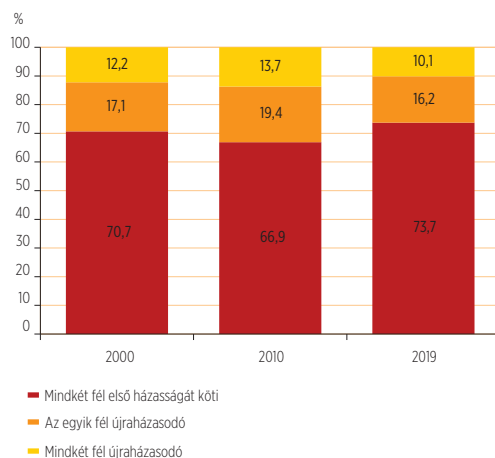
si kapcsolat. A szétköltözést egyedüllet és párkeresés követi, aminek egy újabb párkapcsolat lehet az eredménye. Mindezek következtében azt feltételezhetjük, hogy növekszik a „változatosabb” párkapcsolati pályán végighaladók aránya, amelynek során nemcsak több párkapcsolat követheti egymást, hanem egyedülállóként megélt időszakok is beékelődhetnek. A növekvő változatoság előfeltétele a párkapcsolatok felbomlásának az esetleges növekedése. Ezzel külön fejezet foglalkozik, itt csak azt mutatjuk be, hogy a korábbiakban részleteiben megvizsgált első együttélések milyen arányban bomlanak fel. Konkrétan: könnyebben szakítanak-e az élettársak, mint a házaspárok, és a „próbaházasság” erősítette vagy inkább csökkentette a házasságok stabilitását?

Az összeköltözéstől számított 10 évig követtük a kapcsolatok alakulását, és összevetettük, hogy mekkora eséllyel bomlottak fel a különböző típusú első, együttélésen alapuló párkapcsolatok. Számításaink szerint egy 2000–2004-ben alapított első élettársi kapcsolat felbomlási esélye 2 az 5-höz (vagyis 10 év elteltével 5 még fennálló kapcsolatra 2 felbomlott jut), egy előzetes élettársi együttélés nélkül megkötött házasság felbomlási (válási) esélye 2 a 11-hez. Vajon mekkora eséllyel válnak el az első élettársi kapcsolatot házassággá alakítók? E csoportban a felbomlás esélye nem hogy közel áll a közvetlenül házasságot kötőkhöz, de annál valamivel alacsonyabb is (2 a 14-hez az élettársi kapcsolat kezdetétől számított 10 éven belül). Végezetül egyértelmű, hogy nagyobb eséllyel bomlanak fel azok az élettársi kapcsolatok, amelyekben a párok nem házasodnak össze, hiszen 10 év alatt 5 össze nem házasodó élettársból 2 kapcsolata felbomlik (a bomlás esélye 2 a 3-hoz). A válási esély a két házasodási pálya esetében nem különbözik jelentősen egymástól, így ez megerősíti azt a feltételezést, hogy

továbbra is tartósan jelen van az élettársi kapcsolat azon típusa, amely a házasodási folyamat részének tekinthető. Ugyanakkor az első élettársi kapcsolatok elterjedése és a magas felbomlási aránya miatt egyértelműen kijelenthető, hogy összességében nőtt a párkapcsolatok megszakításának, és ezzel az újak kialakulásának az esélye is.

A házasságkötések sorszáma szerinti vizsgálata önmagában is fontos információkkal bír, és segít következtetéseket levonni a párkapcsolati pályák alakulásáról is. Az adott évben házasságot kötő párok kétharmadának-háromnegyedének ez az első házassága. Az újránházasodók aránya 2000 és 2010 között emelkedett, elérte az egyharmadot, azóta pedig csökkent. 2018 és 2019 között különösen jelentős, 4 százalékpontos volt a visszaesés. Így a 2019-ben házasodó párok 74%-ánál a menyasszonynak és a vőlegénynek is ez volt az első esküvője, 16%-uk esetében az egyik fél, 10%-uknál mindkét fél újránházasodott (13. ábra). 2020-ban, előzetes adatok szerint a házasságot kötők 24,5%-a házasodott újra, azaz majdnem 2 százalékponttal tovább csökkent az arányuk.

13. ábra. Első házasságok és az újránházasodások aránya

Forrás: KSH, Demográfiai évkönyvek.

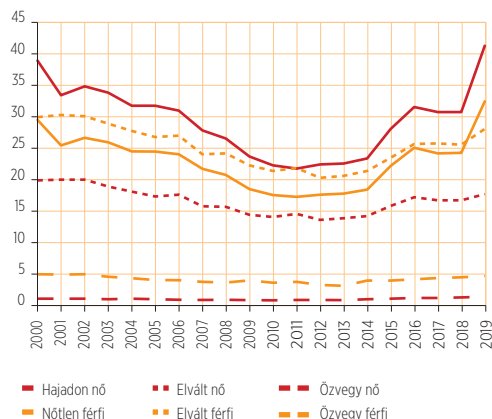
Az újránházasodók döntő többsége, 92-95%-a válás után kötött újabb házasságot, az özvegyülés után újránházasodók aránya igen alacsony, 5–8% volt. Az újránházasodás az esetek nagy részében a második házasságot jelenti. A 2019-ben kötött házasságoknak csak 3,8%-ában járult legalább az egyik fél a harmadik vagy többedik alkalommal az anyakönyvvezető elé.

Az újránházasodók részarányának alakulásában fontosabb szerepet játszanak a nőtlenek és a hajadonok (vagyis az először házasodók) házassági gyakoriságának változásai, mint az újránházasodás valószínűségének a módosulásai. A házasság évtizedek óta tartó visszaszorulása az első és a többedik házasságokat is visszavetette, de úgy tűnik, hogy az újránházasodások száma kevésbé érzékeny a makrogazdasági helyzet alakulására, mint az első házasságkötések, és a szakpolitikai juttatások is célzottan az első ízben házasodókra irányulnak. Az elváltak és az özvegyek házassági valószínűsége 2010 óta kevésbé nőtt, mint a hajadonoké és a nőtleneké – az eltérés 2019-ben különösen látványos –, így a házasságkötés valószínűségének családi állapot szerinti különbségei nőttek (14. ábra). A férfiak gyakrabban házasodnak újra, mint a nők. Az özvegyek házasságkötési valószínűsége viszonylag alacsony, és az idősebb korcsoportokban megfigyelhető jelentős növekedés ismeretében nem meglepő, hogy az özvegy férfiak a nőknél négyszer nagyobb eséllyel kötnek újabb házasságot.

2019-ben az előző házasság megszűnését követően csak kevesen kötöttek újra házasságot viszonylag hamar: 9% volt azok aránya, akik egy, és 16% azoké, akik két éven belül házasodtak újból (15. ábra). Az elváltak és az özvegyek mintegy kétharmada legalább öt évet, egynegyede pedig legalább 15 évet várt az újabb házasságkötéssel. Az ezredfordulóhoz képest 2019-re későbbre tolódott az újránházasodás: felére csökkent

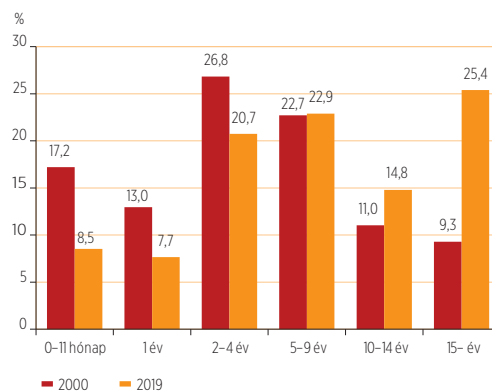
az egy-két éven belül, kétszeresére nőtt a legalább tíz év elteltével újabb házasságot kötők aránya.

14. ábra. Ezer megfelelő családi állapotú nőre és férfira jutó házasságkötés a 15 éves és annál idősebb népességben

Forrás: KSH, Demográfiai évkönyvek.

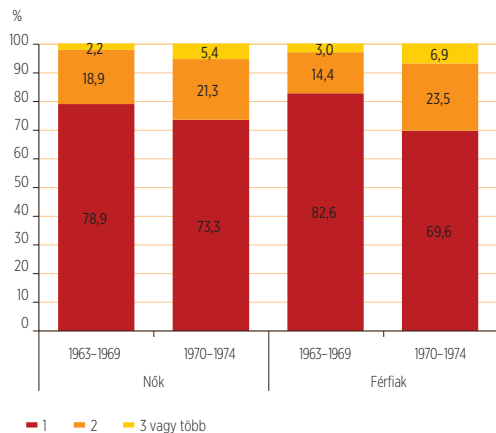
15. ábra. Az újránházasodók megoszlása az előző házasság megszűnése óta eltelt időtartam szerint

Forrás: KSH, Demográfiai évkönyvek.

Sem a terjedelmi korlátok, sem a rendelkezésre álló adatok nem teszik lehetővé, hogy az egyéni életpálya mentén végbemutató változások összességét, azok időzítését

16. ábra. Az első együttélést vagy házasságkötést követő 20 évben kötött házasságok és kialakított élettársi együttélések együttes száma nem és születési kohorsz szerint azok körében, akik éltek már együtt partnerrel

Forrás: KSH, NKI, Életünk fordulópontjai adatfelvétel negyedik (2012/13) és ötödik (2016/17) hulláma; új minta, saját számítás.

és tartamát, lehetséges formáit részleteiben végig kövessük. Mégis jó okunk van feltételezni, hogy a pályák változatosabbak lettek. Ennek az egyik lehetséges mutatója, hogy az első együttélés kezdetétől számított 20 éven belül hány partnerrel éltek együtt az egymást követő születési kohorszokhoz tartozók (16. ábra). Már az 1960-as években születettek körében sem volt elhanyagolható (a nők 21, a férfiak 17%-a), és azóta csak emelkedett azok aránya, akik több egymást követő élettársi kapcsolatban vagy házasságban éltek. Az 1970-es években született nők 27, a férfiak 30%-ának kettő vagy több élettársa vagy házassága is volt 20 éven belül. Ugyanakkor továbbra is egyértelmű többségben vannak azok, akik a párkapcsolati pályájuk első 20 évének nagyobb részét továbbra is, egyetlen házastárssal vagy élettárssal élik le.

FOGALMAK

Élettársi kapcsolat: Házasságkötés nélkül, tartós, házasságszerű kapcsolatban együtt élő két személy, függetlenül családi állapotuktól és attól, hogy különböző vagy azonos neműek. A közjegyző előtt a kapcsolatokról nyilatkozó és a nyilatkozatokat nem tevő párokat egyaránt idesoroljuk.

Bejegyzett élettárs az a személy, aki anyakönyvvezető előtt létesített azonos nemű párjával élettársi kapcsolatot. A csoport kis létszáma miatt a bejegyzett élettársak a házások, az özvegy bejegyzett élettársak az özvegyek, az elvált bejegyzett élettársak az elváltak között szerepelnek.

Mind az azonos, mind a külön nemű élettársaknak van lehetőségük arra, hogy közjegyző előtt regisztrálják élettársi kapcsolatukat, bekerüljenek az Élettársi Kapcsolatok Nyilvántartásába, ami ugyan nem biztosít a házassághoz hasonló jogokat, de szükség esetén (pl. egyik fél váratlan halála) megkönnyíti az élettársi kapcsolat fennállásának bizonyítását. Az Élettársi Kapcsolatok Nyilvántartásában történő regisztráció nem számít hivatalos családi állapotnak, így a statisztikai

adatforrások sem tartalmazznak erre vonatkozó adatokat.

Látogató partnerkapcsolat (LAT): Olyan tartós, monogám párkapcsolat, amelyben a partnerek nem élnek közös háztartásban, és a kapcsolatukat a külvilág előtt is felvállalják.

Egyedülálló: Tágabb értelemben az a személy az egyedülálló, aki nem házas, és nem él élettársi kapcsolatban. Szűk értelemben csak azokat soroljuk az egyedülállók közé, akik nem rendelkeznek együtt élő (házas- vagy élettárs) vagy külön élő tartós (LAT) partnerrel.

Teljes első házasságkötési arányszám (TEHA): Azt mutatja meg, hogy a 15 éves kor feletti mekkora hányada kötne házasságot bizonyos (nőknél 49, férfiaknál 59 éves) életkorig. Azon a feltételezésen alapul, hogy az adott naptári évben a 15 éves kort elérő férfiak, illetve nők ugyanolyan gyakorisággal fognak házasodni az adott életkorig, mint az adott naptári évben a megfelelő korú nők és férfiak.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- FiratBuyuk, H., Kajosevic, S., Vladisavljevic, A., Stojanovic, M., Gascón Barberá, M., Ciobanu, C. and Kovacevic, D. (2021). Marriages and Divorces Tumble in Southeast, Central Europe in Pandemic. *BalkanInsight*, February 26. <https://balkaninsight.com/2021/02/26/marriages-and-divorces-tumble-in-southeast-central-europe-in-pandemic/>
- Kapitány B. és Murinkó L. (2020). Párkapcsolati változások, termékenységi trendek. In Kolosi T., Szelényi I. és Tóth I. Gy., (szerk.), *Társadalmi riport 2020*. (146-170. o.). Budapest: TÁRKI.
- Murinkó L. (2020). A növekvő házassági kedv 2010 után Magyarországon. *KorFa Népesedési Hírlevél*, 3, 1-4.
- Murinkó L. és Rohr A. (2018). Párkapcsolat, házasságkötés. In Monostori J., Óri P. és Spéder Zs. (szerk.), *Demográfiai portré 2018: Jelentés a magyar népesség helyzetéről*. (9-28. o.). Budapest: KSH NKI.
- Wagner, B. G., Choi, K. H., and Cohen, P. N. (2020). Decline in Marriage Associated with the COVID-19 Pandemic in the United States. *Socius*. <https://doi.org/10.1177/2378023120980328>